Warszawa, 2 grudnia 2022

Dr hab. Jerzy Krzynówek,
Instytut Nauk Prawnych
Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości
ul. Wiśniowa 50, 02-520 Warszawa

OPINIA

dotyczy:

Rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Sajkowskiej pt. „Zarzut przedawnienia i uwzględnianie z urzędu upływu terminu przedawnienia w polskim prawie cywilnym".

Pani mgr Magdalena Sajkowska przygotowała pracę doktorską poświęconą zagadnieniu uwzględniania przedawnienia w polskim prawie cywilnym. Opracowanie składa się z sześciu rozdziałów poprzedzonych wstępem i zwieńczonych zakończeniem i wykazem bibliograficznym. Pracę rozpoczynają rozważania o ogólnej charakterystyce przedawnienia w perspektywie historycznej i prawno-porównawczej. Przedawnienie ma długą i zawiłą historię, a uwzględnianie upływu terminu przedawnienia w postępowaniu sądowym generuje liczne spory i antynomie. Przedawnienie jest instytucją o niejednoznacznej podstawie aksjologicznej, wpisuje się w kompromis między wartościami gwarantowanej konstytucyjnie ochrony praw majątkowych, interesu wymiaru sprawiedliwości, aby nie obciążać go sprawami nazbyt dawnymi, ochroną zobowiązanych/obciążonych przed nieusprawiedliwionym żądaniem spełnienia obowiązku po upływie długiego czasu nieaktywności uprawnionego (zasada sprawiedliwości, zaufania, polegania na utrwalonym stanie faktycznym). Wyważenie tych pozostających w konflikcie wartości nie jest zadaniem prostym, ani legislacyjnie, ani dogmatycznie, dlatego instytucja przedawnienia przyciąga uwagę nauki, angażuje judykaturę i stała się ostatnio przedmiotem interwencji ustawodawczych.

Obok prekluzji, zasiedzenia i przemilczenia przedawnienie zaliczane jest do grupy instytucji prawnych określanych staropolskim terminem „dawności". Ich myślą przewodnią jest dostrzeżenie zmian, jakie zachodzącą w treści stosunku prawnego wskutek upływu czasu. W zależności od dawności *in concreto* ustawodawca wiąże

skutki upływu czasu z modyfikacją treści prawa podmiotowego, jego nabyciem, osłabieniem lub wygaśnięciem. Tradycyjnie instytucje przedawnienia i prekluzji zalicza się do dawności umarzającej (*prescription extinctive*), charakteryzującej się brakiem ochrony podmiotu uprawnionego. Dawność nabywcza (*prescription acquisitive*), na którą składa się zasiedzenie i przemilczenie, prowadzi zaś do nabycia prawa własności (a także niektórych praw rzeczowych) przez podmiot dotąd nieuprawniony. Utrata możliwości ochrony swojego prawa przy pomocy środków przymusu państwowego jest wynikiem działania różnych mechanizmów.

Problematyka sposobów uwzględniania upływu terminu przedawnienia nie doczekała się szerszego opracowania w doktrynie polskiego prawa cywilnego. Szczególnie widoczne jest pomijanie w literaturze zagadnień historycznego rozwoju oraz prawno-porównawcze analizy, stąd tematyka ta stanowi istotną część dysertacji. W trakcie prac nad niniejszą rozprawą powstały dwie monografie, w pewnym stopniu wypełniające tę lukę, tj. „Idea przedawnienia i jej realizacja w polskim kodeksie cywilnym" autorstwa Joanny Kuźmickiej-Sulikowskiej oraz „Ratio przedawnienia" autorstwa Joanny Kruszyńskiej-Koli. Uwzględnianie przedawnienia z urzędu albo na wniosek stanowi jednak w przypadku obu opracowań zagadnienie drugorzędne, którego analiza ma pomóc w ustaleniu funkcji pełnionych przez instytucję.

Uwzględnianie upływu terminu przedawnienia w polskim prawie cywilnym zostało przedstawione w pierwszym rozdziale pracy, który ukazuje specyficzne cele, jakie zamierzał osiągnąć prawodawca przyjmując określony sposób uwzględniania przedawnienia. Problematyka uwzględniania przedawnienia i jego skutków była na przestrzeni historii przedmiotem eksperymentów prawodawczych. Szczególnie interesująca wydaje się być regulacja istniejąca w momencie wejścia w życie Kodeksu cywilnego z 1964 r., która przewidywała dwutorowość rozwiązania. Zarówno uwzględnianie na zarzut jak i z urzędu ma swoje wady i powoduje wiele praktycznych problemów w stosowaniu prawa. Przyjęcie określonego kształtu instytucji nie jest obwarowane aprioryczną regułą, która wymuszałaby wystąpienie konkretnego skutku prawnego. Od woli ustawodawcy zależy, czy po upływie terminu przedawnienia roszczenie wygaśnie, czy będzie istniało nadal jako niezupełne. Podobnie prezentuje się kwestia uwzględniania faktu przedawnienia roszczenia. Na przestrzeni lat ustawodawca polski dokonywał zmian w tym zakresie, motywowanych względami ideologicznymi oraz społecznymi. Poszukiwanie optymalnego rozwiązania wymaga prowadzonego w pracy badania rozwiązań i ich funkcjonowania w praktyce w historycznych

rozwiązaniach ustawodawczych z uwzględnieniem ówczesnych systemów politycznych i otoczenia społeczno-gospodarczego.

Analiza ewolucji instytucji i jej właściwości na wcześniejszych etapach prawodawstwa, pozwala na poszukiwanie właściwych teoretycznych konstrukcji w tradycji prawa krajowego, zanim sięgnie się do obcych wzorów, nie zawsze opierających się na tożsamych założeniach funkcjonujących w odmiennych systemach prawa.

W analizie komparatystycznej odwołano się do rozwiązań istniejących w prawie niemieckim, francuskim oraz angielskim i walijskim. Wybór państw podyktowany był kilkoma względami. Przede wszystkim Francja i Niemcy, podobnie jak Polska, znajdują się w tym samym kręgu kulturowym. Prawodawstwo tych państw wywarło i wciąż wywiera wpływ na polskie prawo cywilne, gdyż regulacje francuskie i niemieckie obowiązywały na ziemiach polskich w czasie zaborów i Polsce międzywojennej. Nie można również zapomnieć o dążeniach do harmonizacji prawa prywatnego w ramach UE. Obie kodyfikacje należą do systemów prawnych w ramach kontynentalnej tradycji prawnej, tj. romańskiego i germańskiego, dzielą pewne istotne cechy, ale występują między nimi także znaczące różnice na poziomie szczegółowych rozwiązań. Prawo cywilne pierwszego z nich, przesączone jest doświadczaniem rewolucji francuskiej, odznacza się niską techniką legislacyjną, dążeniem do ujęcia norm prawnych w sposób jasny i zrozumiały dla przeciętnego obywatela. Natomiast niemiecki Kodeks cywilny cechuje silny dogmatyzm, racjonalizm, systemowość przez historyczną szkołę padektystyczną, wysoki poziom merytoryczny norm prawnych. Wzmianka o konstrukcji prawnej przedawnienia w prawie angielskim stanowić ma natomiast przykład rozwiązania przyjętego w systemie *common law*. Przede wszystkim jednak, podobnie jak w przypadku poprzednich ustawodawstw, wybór determinowany był wynikiem przeprowadzonej przez legislatorów selekcji państw obcych, których rozwiązania poddano analizie w trakcie prac nad nowelą zmieniającą kodeks cywilny w 2018.

W literaturze przedmiotu dominuje pogląd o samooczyszczającej funkcji przedawnienia. U jego podstaw znajduje się założenie dążenia do stabilizacji i pewności stosunków społecznych w sytuacji niewykonywania uprawnień przez określony ustawowo czas.

Centralnym zagadnieniem pracy jest analiza przyczyn i skutków nowelizacji Kodeksu cywilnego z 2018 r., istotnie modyfikującą instytucję przedawnienia roszczeń

majątkowych. Tak zasadniczej zmiany przepisów nie przeprowadzono od blisko 30 lat, kiedy w 1990 r. ustawodawca zrezygnował z dualizmu w sposobie uwzględniania upływu terminu przedawnienia. Przed wejściem w życie ustawy zmieniającej kodeks cywilny z 2018 r. można było zauważyć pro-wierzycielską interpretację przepisów kształtujących przedawnienie. Na stopniową erozję instytucji, spowodowaną liberalnym podejściem organów stosujących prawo, zwrócił uwagę m. in. A. Szlęzak[1]. Szczególnie czytelnym przykładem prowadzącym do zaburzenia równowagi między interesem wierzyciela i dłużnika była wykładnia przesłanek powodujących przerwanie terminu przedawnienia. W konsekwencji dochodziło nawet do zwielokrotnienia wysokości wierzytelności wskutek naliczania odsetek. Nowelizacja przywróciła dualizm w uwzględnianiu upływu terminu przedawnienia poprzez wprowadzenie wymogu uwzględniania przedawnienia *ex officio* wobec konsumentów (art. 117 § 2^1 k.c.). Ustawodawca wprowadził jednak instrument zapobiegania ferowaniu jawnie niesprawiedliwych orzeczeń przez odmowę uwzględnienia przedawnienia z powołaniem się na zasadę słuszności. Zmiana wprowadzona w drodze noweli nie oznacza, że sąd z urzędu przeprowadzi postępowanie dowodowe. Do jego obowiązków zaliczać się jednak już będzie ocena, czy uwzględnienie terminu przedawnienia nie pozostanie w kolizji z zasadą słuszności.

W pracy doktorantka podejmuje się obrony tezy, że zmiana sposobu uwzględniania upływu terminu przedawnienia względem roszczenia przysługującego przeciwko konsumentowi jest rozwiązaniem spójnym systemowo, jakkolwiek przyczynia się do złożoności prawa, to w znacznej mierze poprawia sytuację dłużnika-konsumenta. Ochrona konsumenta, która jest jedną z zasad dynamizujących aktualnych porządek prawny, przez przyjęte rozwiązania wyrównuje naruszoną równowagę kontraktową, przez co stanowi czynnik pozytywnie wpływający na stabilność i pewność stosunków społecznych.

Pomimo, że przedmiotem dysertacji są sposoby uwzględniania upływu terminu przedawnienia praca wychodzi naprzeciw potrzebie szerszego zbadania zagadnienia. Osiągnięcie celu przedawnienia nie jest możliwe wyłącznie poprzez realizację jednego przepisu prawnego czy jednej normy prawnej. Przepis prawny określający sposób uwzględniania terminu przedawnienia jest częścią większej całości. Interpretacją należy objąć również m. in. system normatywny (przynajmniej instytucję prawną, do której

[1] A. Szlęzak, *Uznanie niewłaściwe jako zdarzenie przerywające bieg terminu przedawnienia*, PS 2019, nr 1, s. 8.

analizowany przepis się odnosi) oraz ład aksjologiczny. Przedawnienia nie można zaliczyć do instytucji prawnych łatwych do przedstawienia. Wśród przyczyn tego stanu rzeczy można wymienić istnienie wielu ustawowych terminów przedawnienia, których odmienna długość stanowi często argument podważający koncepcję racjonalnego prawodawcy czy motywy legislacyjne, które zamiast utwierdzać wątpliwą aksjologicznie instytucję, nierzadko wzajemnie się wykluczają.

Rozważania poświęcone aktualnie obowiązującym normom prawnym w polskim prawie cywilnym otwiera rozdział III. Rozdział III dysertacji jest poświęcony praktycznym i dogmatycznym zagadnieniom stosowania zarzutu przedawnienia. Jego celem jest ukazanie problemów systematyzacyjnych i interpretacyjnych związanych z art. 117 § 2 k.c. oraz niejasności, jakie pojawiają się, gdy sąd bierze pod uwagę przedawnienie wyłącznie na zarzut powoda. Wychodząc od zagadnień ogólnych, w analizuje umiejscowienie przedawnienia w systemie prawa. Bada relację zachodzącą między konstrukcją prawną, która ogranicza realizację roszczenia majątkowego a ochroną prawa podmiotowego. Zmiana sposobu uwzględniania upływu terminu przedawnienia wpływa na poziom ochrony praw podmiotowych, które korzystają z ochrony na poziomie konstytucyjnym, co wymusza sprawdzenie konstytucyjności przyjętych rozwiązań. Omawia zasady rządzące biegiem terminu przedawnienia, a także czasowy zakres zastosowania przedawnienia (istnienia roszczenia majątkowego).oraz skutków upływu terminu przedawnienia, szczególnie ich zależności od sposobu uwzględniania przedawnienia w postępowaniu procesowym i pozaprocesowym. Skoro dochodzi do przekształcenia zobowiązania zupełnego w zobowiązanie niezupełne (*obligatio naturalis*) podaje jego cechy badaniu. Ważnym aspektem są także możliwości wpływania stron na moment upływu terminu przedawnienia roszczenia, a w przypadku utraty zaskarżalności przez upływ terminu dopuszczalność zrzeczenia się przedawnienia uwzględnianego z urzędu, czyli tzw. przedawnienia konsumenckiego.

Rozdział V dotyczy konstrukcji prawnej, w której sąd bierze pod uwagę przedawnienie wyłącznie na zarzut pozwanego. Ujawnia dylematy praktyki w stosowaniu przedawnienia występujące w poprzednim stanie prawnym, tj. przed wprowadzeniem dualizmu. Zostały one zilustrowane starannie dobranym i przeanalizowanym poglądom doktryn oraz orzeczeniom sądów powszechnych. Art. 117 § 2 k.c. i zawarta w nim norma są głównym przedmiotem analizy. Zagadnienia, które w orzeczeniach sądowych są najczęściej rozważane w kontekście stosowania analizowanej normy to sposób, w jaki dłużnik może skutecznie powołać się na upływ

terminu przedawnienia, adresat, do którego kierowane jest jego oświadczenie oraz ramy czasowe, w których działanie takie jest możliwe. Poza nimi zostaną także poruszone kwestie: charakteru prawnego zrzeczenia się zarzutu przedawnienia, właściwego sposobu obliczania terminu przedawnienia (a więc pojęcia roszczenia wymagalnego, okoliczności powodujących początek, przerwanie – w szczególności zaś uznanie roszczenia, zawieszenie biegu przedawnienia), a także skutków prawnych upływu terminu przedawnienia. W orzecznictwie rozważano również zagadnienia możliwości zastosowania skargi pauliańskiej w przypadku zrzeczenia się przez dłużnika korzystania z przedawnienia na instancji, stanowiąc podstawę indywidualnego rozstrzygnięcia. Interesująco przedstawia się szersze spojrzenie judykatury na instytucję, gdzie sądy odwołują się do koncepcji praw podmiotowych prezentując normatywny model przedawnienia czy odczytują ratio legis regulacji.

Ostatni rozdział rozprawy dąży do udzielenia odpowiedzi na pytanie o zasadność przeprowadzenia nowelizacji zmKC 2018. W tej części pracy szeroko wykorzystano materiały z prac legislacyjnych poświęconych modernizacji instytucji. Pozwolą one na odczytanie zakładanego przez ustawodawcę celu zmiany. Już w trakcie prac nad ustawą pojawiały się głosy krytykujące dwutorowość w zakresie sposobów uwzględniania upływu terminu przedawnienia. Poglądy te stanowią ważną ilustrację możliwych zastrzeżeń, które w przeprowadzonych badaniach stanowiły materiał weryfikacji konstrukcji prawnej przez pryzmat norm prawa konstytucyjnego, czy postępowania cywilnego. Ograniczenie nowego rozwiązania wyłącznie do roszczeń skierowanych przeciwko konsumentowi wymaga naświetlenia problemów pojawiających się przy przyznaniu stronie statusu konsumenta. Każda zmiana prawa rodzi pewne wątpliwości, dlatego obok propozycji innych prawnych środków pozwalających osiągnąć zakładany przez ustawodawcę cel, w pracy znalazły się rozważania poświęcone możliwości zniwelowania niskiej świadomości prawnej konsumenta w inny sposób niż w drodze normatywnej.

W dotychczasowych etapach przewodu doktorskiego doktorantka otrzymała recenzję pozytywną oraz warunkową. Podjęła pracę, aby uzupełnić elementy pracy wskazane przez recenzenta dr. hab. Bogusława Lanckorońskiego. W pracy zamieściła dodatkowe rozważania dotyczące obliczania terminów przedawnienia, ochrony prawa podmiotowego, a przede wszystkim relacji między zaskarżalnością jako cechą immanentną prawa podmiotowego, a utratą tejże zaskarżalności w wyniku upływu terminu przedawnienia. Uwzględniła też kwestię skutków upływu przedawnienia.

Zagadnienia te poszerzają horyzont zagadnień analizowanych w pracy, chociaż nie są warunkiem sine qua non opracowania zagadnienia badawczego postawionego w pracy. Wpływają jednak na wyraźniejsze spojrzenie na złożoność i doniosłość tak teoretyczną jak i praktyczną przedawnienia roszczeń majątkowych. Wnioski doktorantka wyprowadza ostrożnie, ale je dobrze uzasadnia.

Recenzowana rozprawa jest opracowaniem na poziomie wymaganym ustawą o stopniach i tytule naukowym, zawiera treści oryginalne, dąży do rozwiązania zagadnienia naukowego o istotnym znaczeniu zarówno teoretycznym jak i praktycznym. Rozprawa dowodzi właściwego poziomu wiedzy prawniczej doktorantki, a także wystarczającego opanowania metod badawczych oraz potwierdza zdolność do samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Rozprawa Pani mgr Magdaleny Sajkowskiej pod tytułem: „Zarzut przedawnienia i uwzględnianie z urzędu upływu terminu przedawnienia w polskim prawie cywilnym" spełnia w mojej ocenie wymogi stawiane rozprawom doktorskim przez przepis art. 13 ustawy z 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym, (tj. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789) dlatego wnoszę o dopuszczenie doktorantki do dalszych stadiów przewodu doktorskiego.

_____

dr hab. Jerzy Krzynówek, Prof. Uczelni SWWS